

Аксіологічні індикатори підвищення якості освіти та професійних компетенцій сучасного педагога

Формування учителя нового типу неможливе без залучення студентів не лише до системи цінностей гуманізації і демократизації нашого суспільства, що декларуються в законодавчих і правових документах, але і до конкретних регіональних особливостей аксіологічної характеристики педагогічної науки.

Ключеві слова: аксіологічні індикатори, якість освіти, компетенції.

Сучасна філософська та педагогічна думка еволюціонує від односторонньо-функціонального до цілісного уявлення про освіту як універсальну цінність. Зміст сучасної парадигми освіти обумовлений гуманістичною природою і суттю педагогічної діяльності, а гуманістичні цінності цієї діяльності, є «вічними» орієнтирами учителя. Вони фіксують рівень усвідомлення або розбіжності між сущим і належним, дійсністю і ідеалом, характеризують його готовність до подолання цих розривів, громадянську позицію, обумовлюють життєве кредо учителя.

Ситуація в сучасній освіті потребує переходу цілісного розвитку знань в переконання, коли наукові знання припускають розвиток певних аксіологічних орієнтацій. В даному випадку правомірною є постановка питання про педагогічні знання як основи розвитку аксіологічної спрямованості студентів. Формування учителя нового типу неможливе без залучення студентів не лише до системи цінностей гуманізації і демократизації нашого суспільства, що декларуються в законодавчих і правових документах, але і до конкретних регіональних особливостей аксіологічної характеристики педагогічної науки.

Соціально-політичні процеси, що почалися в середині 80–90-х років ХХ століття, викликали до життя новий етап відновлення і збагачення гуманістичних цінностей освіти і виховання, яскравими представниками якого стали творчі вчителі, що об'єдналися на платформі «педагогіки і співпраці» (Ш.Амонашвілі, С.Льїн, С.Лисенкова, В.Шаталов та інші). Фактично сталося повернення на нові основи відповідних концепцій і методів тих педагогів передреволюційного часу і початку 20-х років ХХ століття, ідеї яких були тоді альтернативою пануючій, ортодоксальній системі виховання. З'явилися педагогічні видання, в яких автори виділяли істотні риси нового напрямку. Загальною в концепціях педагогів-новаторів була їх гуманістична установка на учня як суб'єкт учбового процесу, звернення до його самосвідомості, його природного прагнення до самоствердження.

За весь період ХХ століття у вищій педагогічній освіті було накопичено істотний значимий потенціал ідей, концепцій і цінностей, що мають гуманістичний характер і аксіологічну основу. На думку В.Сластеніна, «підготовка педагога в системі безперервної освіти повинна будуватися на основі ряду засадничих ідей гуманізації та аксіологізації, а в основу змісту підготовки педагога ХХІ століття необхідно покласти гуманістичну парадигму педагогічної освіти, що базується на антропологічному підході до загальнолюдських цінностей, нових соціокультурних реалій» [359]. Розмірковуючи про гуманістичну природу сучасної освіти, дослідник розуміє під цінностями педагогічної діяльності «ті її особливості, які дозволяють учителеві задовольняти свої матеріальні і духовні потреби і служать орієнтиром його соціальної і професійної активності, спрямованої на досягнення суспільно значимих гуманістичних цілей» [360, с.213]. Він говорить про цінності, пов'язані зі статусом вчителя в суспільстві (громадська значущість праці учителя, престиж професійної діяльності учителя, визнання рідних, близьких, знайомих та ін.); цінності, пов'язані із задоволенням потреби в спілкуванні (постійна робота з дітьми, дитяча любов і прихильність, можливість спілкування з

цікавими людьми, батьками, колегами, обмін духовними цінностями і тому подібне); цінності, пов'язані з самовдосконаленням (можливість розвитку творчих здібностей, залучення до духовної культури, зайняття улюбленою справою, предметом, можливістю постійно поповнювати свої знання та ін.); цінності, пов'язані з самовираженням (творчий характер праці учителя, романтичність і захопленість педагогічної діяльності, можливість переживувати «важких» дітей, відповідність педагогічної діяльності інтересам і здібностям особи тощо); цінності, пов'язані з утилітарно-прагматичними запитами (можливості самоствердження, міжособистісного спілкування, професійного зростання, просування по службі, велика відпустка та ін.) [361, с.93].

Представники сучасного гуманістичного напрямку освіти, класифікуючи цінності, називають їх професійно-педагогічними і виділяють такі групи: цінності-цілі; цінності-засоби; цінності відношення; цінності-знання; цінності-якості розглядаючи їх в горизонтальній площині існування і цінності вертикальної площини: суспільно-педагогічні, професійно-групові і індивідуально-особові. Безумовно, вони мають рацію, оскільки «представлення групи педагогічних цінностей утворює систему, як змістовну основу, стержень професійно-педагогічної культури» [155, с.65]. На їх думку «закріплені у свідомості учителя педагогічні цінності утворюють систему його професійно-ціннісних орієнтацій на спілкування з дітьми і дорослими, творчість в професійній діяльності, розвиток особистості дитини і професійна співпраця, обмін духовними цінностями тощо» [361, с.64].

Поза сумнівом, аксіологічна орієнтація повинна знаходити своє відображення в сучасній системі педагогічної освіти. Студент, озброєний педагогічними знаннями, усвідомлює закономірності розвитку освітньої системи, орієнтується не лише в історико-педагогічних теоріях і системах, але і в сучасних інноваційних напрямках навчання і виховання.

Аксіологічні знання – це фундаментальна основа розвитку ціннісного ставлення студентів до світу, без яких неможливий процес формування їх наукових переконань, неможливе освоєння сучасною людиною великого інформаційного потоку, так само як і особиста її орієнтація в інноваціях.

Своєрідність аксіологічних орієнтацій (а в подальшому, як вищій стадії розвитку – своєрідність переконань в галузі теорії педагогіки) полягає в їх залежності від наявності наукових системних знань.

Думається, така робота є важливою саме із студентами педагогічних спеціальностей, як майбутніми учителями, оскільки учитель, виховуючи, навчаючи дітей, готує тим самим їх до життя, створюючи основу духовних цінностей майбутнього.

Аксіологічний підхід до професійного становлення учителя К.Ушинський обґрунтував концептуальним, таким, що мав чітку особово-ціннісну орієнтацію, положенням про те, що «якщо педагогіка хоче виховати людину в усіх відношеннях, то вона повинна раніше упізнати її в усіх відношеннях» [400, с.24].

Світ, що нестримно міняється, диктує необхідність кардинальних змін у сфері освіти. Істотні зміни обумовлені прискоренням темпів розвитку світової спільноти і, як наслідок, необхідністю підготовки людей до життя в умовах, що швидко міняються; перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, значне розширення масштабів міжкультурної взаємодії визначають особливу важливість чинників комунікабельності і толерантності; демократизація суспільства, розширення можливостей політичного і соціального вибору викликають необхідність підвищення рівня готовності громадян до такого вибору; висока мобільність капіталів і робочої сили, зростання конкурентоспроможності; динамічні структурні зміни у сфері зайнятості визначають постійну потребу в підвищенні професійної кваліфікації і перепідготовці працівників; зростання значення людського потенціалу обумовлює інтенсивний випереджаючий розвиток освіти як молоді, так і дорослого населення; збільшення масштабів глобальних проблем вимагає співпраці у рамках міжнародного співтовариства і формування сучасного мислення у молодого покоління. Ці сучасні тенденції світового розвитку кардинально міняють цілі, зміст і технології освіти.

Місія сучасного університету полягає в підготовці фахівців, здатних відповідати на виклики ХХІ століття, що припускає не лише трансляцію готових знань, але і створення нового знання. До теперішнього часу в педагогічній науці накопичений значний

фонд підходів, концепцій, що реалізують завдання підготовки фахівця в умовах університетської освіти, проте основна увага приділяється зовнішнім обставинам і параметрам побудови освітнього процесу, а внутрішні, особові резерви забезпечення високої результативності процесу навчання у вищій школі і аксіологічні ресурси підвищення якості освіти розкриті не повною мірою.

Аксіологічний підхід як методологічна база дослідження проблем університетської освіти у світлі Болонського процесу дозволяє визначити аксіологічні індикатори підвищення якості освіти. Передусім, йдеться про ті цінності, на які у близькому або далекому майбутньому повинна орієнтуватися сфера освіти і які надають спрямованість майбутньої професійної діяльності студента, визначають його взаємодію зі світом і Іншими, а також про формування в самому процесі освіти «предметних» і «суб'єктних» цінностей, цінностей його розвитку [140, с. 103].

Побудувавши стратегію розвитку університетської освіти в контексті входження у Болонський процес, необхідно визначити базисні цінності університетської освіти як моральні імперативи, підстави самоорганізації і саморозвитку педагогічної діяльності, взаємодії викладача і студента.

Можна виділити такі групи цінностей університетської освіти:

- академічні цінності (інституціональна незалежність; фундаментальність; академічні свободи; академічна солідарність (колегальність); сприяння зростанню інновацій; професійна компетентність; нові парадигми викладання і дослідження; академічна відповідальність; єдність освітнього і дослідницького процесу; академічна мобільність; критичне мислення; наставницька модель взаємовідносин «викладач—студент» (залучення до наукових шкіл); міждисциплінарність досліджень; міжнародне співпраця викладачів; елітарність університетської освіти);

- цінності особового зростання і благополуччя (самовизначення; самореалізація; індивідуальність; суб'єкт – суб'єктні відносини; безперервність освіти; адекватність людини середовищу і ситуації; професійна мобільність; здоров'я; корпоративність; конкурентоспроможність випускника);

- цінності громадянського суспільства (свобода, демократія; відкритість; соціальна справедливість; толерантність; етичність; культурна різноманітність; соціальна відповідальність);

- організаційні цінності (ухвалення рішень на основі узгодження думок і інтересів; свобода в здійсненні наукових досліджень; статусна ієрархія, ґрунтована на принципі наукового авторитету; технологізувала освітньої діяльності; стандартизація якості освіти (освітніх програм); створення матеріальних цінностей і знань; конкурентоспроможність університету; доступність освітніх програм для зарубіжних студентів; стратегічне партнерство університету і бізнес–структур).

Ціннісна сфера людини – її особисті, життєві, професійні орієнтири – це та «всьє свідомості», яка визначає вибір, пронизуючи усі життєві ситуації, і впливає на увесь процес життєдіяльності людини. Від того, наскільки розвинений аксіологічний потенціал студента університету, значною мірою залежать його професійне життя і якість його професійної діяльності. Розвиток аксіологічного потенціалу особи студента припускає якісні зміни в ціннісному відношенні до навчальної діяльності (формування цілісного і ціннісного образу світу, до самого собі (становлення образу «Я»), до майбутньої професійної діяльності (проєктування образу майбутньої діяльності). Це стає реальністю, якщо освоєвані студентами цінності надають ціннісну орієнтацію пізнанню, співпраці, творчості і самореалізації.

Розвиток аксіологічного потенціалу студентів, що мають суб'єктну ціннісну систему, може відбутися, якщо в освітньому процесі університету передбачено актуалізацію ціннісного змісту освіти; в освітньому середовищі університету забезпечується ціннісне самовизначення майбутнього фахівця; реалізована аксіологічна функція виробничої практики; впроваджена просторово–часова модель, що відбиває логіку розвитку аксіологічного потенціалу на наступних, пов'язаних між собою стадіях: адаптація, орієнтація і персоналізація; освоєння фундаментальних знань і сучасних інформаційних технологій базується на інтеграції інтелектуальних, комунікативних і креативних умінь студента.

Стратегія діяльності викладача університету щодо розвитку аксіологічного потенціалу майбутнього фахівця є ефективною тоді, коли актуалізоване студентом загальнокультурне і спеціальне знання, входячи в структуру цінності як полюси ціннісного відношення, використовується ним для оцінки своєї адаптивності щодо умов навчання у виші, свого самовизначення в результаті морального вибору цінностей та дій із здійснення майбутньої професійної діяльності, академічної зрілості як результату становлення у нього ціннісних орієнтацій, без яких знання залишаються нереалізованими, а ескіз «потрібного майбутнього» не виникне. Отже, у даному контексті, значно змінюючись, зростає роль викладача.

Порівняльний аналіз досвіду проєктування і реалізації спеціалізованих програм підготовки магістрів в російських та європейських вишах дозволив нам чіткіше визначити роль викладача згідно з ідеями Болонської декларації. Цілі і цінності університетської освіти визначають аксіологічні функції академічного консультанта, використання можливостей і ресурсів освітнього середовища університету, що полягають в консультуванні з питань професійного розвитку і діяльності по самоосвіті. Важливою є роль викладача–консультанта в наданні рекомендацій по орієнтації освітньої діяльності на індивідуальний розвиток студента в умовах диференціації освітніх програм професійної освіти.

В консультуванні по нормативно–регламентуючому забезпеченню освітнього процесу актуалізуються функції куратора освітньої програми, що припускають забезпечення спадкоємності навчальних курсів загальнокультурного, загальнопрофільного і спеціального блоку дисциплін. У нових умовах змінюється орієнтація викладачів і студентів на організацію освітнього процесу: у рамках кожного предмета або способу практичної діяльності зростає пізнавальна самостійна діяльність; освоєння компетенцій «працює» на підготовку курсової або випускної кваліфікаційної роботи студента.

Функції тьютора, що забезпечують орієнтацію студентів в змісті предметної галузі, виходять за межі систематичного навчання або стандарту, але вони відображають і сферу індивідуальних інтересів студентів, і систематизацію, класифікацію інформаційної бази предметної галузі і рекомендації студентам щодо її використання, і підготовку рекомендацій по ефективному навчанню за допомогою інформаційно–комунікативних технологій. Дуже важливою є робота з малими групами студентів, що виконують творчі, креативні завдання, консультації і контроль виконання студентом навчальних завдань.

У зв'язку з новими функціями і ролями викладачів особливу актуальність має не лише розвиток аксіологічного потенціалу студента, але і розвиток аксіологічного потенціалу самого викладача, його постійне прагнення до самовдосконалення. Реалізація аксіологічного підходу припускає наявність декількох фаз і етапів в розвитку аксіологічного потенціалу: адаптація, ціннісне самовизначення, персоналізація.

Особливе місце в аксіологічній парадигмі університетської освіти займає проблема ціннісного самовизначення студентів. Ціннісне самовизначення як педагогічний феномен є процесом надбання особою сенсу, цілей і ресурсів власного життя у просторі та часі освіти (В.Повзун). Він припускає якісні зміни відносно особи до власного життя, завдяки формуванню цілісного уявлення особи про світ і осмисленню свого місця в ньому. Основа самовизначення особи в процесі власного життя – ціннісні орієнтації, що мають на увазі майбутнє і необхідні для надбання сенсу і постановки мети, а також способів її досягнення.

Ціннісне самовизначення особи здійснюється в трьох особових підпросторах пошуку: когнітивний підпростір – простір знань, вибору і привласнення цінностей культури і освіти на основі аксіологічно–акцентованих ідей і цінностей освіти; емотивний підпростір – простір ціннісних орієнтацій, самоактуалізації, самоосвіти і саморозвитку особи. Це простір, де відбувається переоцінка цінностей, становлення особового відношення до свого місця і ролі у світі, формується образ «Я», згідно з яким особа прогнозує, проєктує своє майбутнє; діяльнісний підпростір – це вибір життєвих орієнтирів, простір розвитку прогностичних здібностей, визначення ідеалів і моделей майбутнього життя і діяльності, в якому особа усвідомлює цілі і сенси майбутнього життя, вибудовує і реалізує її проєкт.

Відповідно до цього показниками ціннісного самовизначення особи як індикатора якості університетської освіти є когнітивний (знання про світ, себе, час, мету і

сенс життя); емотивний (ціннісні стосунки до майбутньої життєдіяльності, ціннісні орієнтації особи); діяльнісний (сукупність умінь цілепокладання, планування, проектування, вибору, побудови тимчасової перспективи життєдіяльності, розробки і реалізації проектів).

Наступним аксіологічним індикатором якості університетської освіти, з нашого погляду, є суб'єктність студента як цілісна аксіологічна характеристика особи, що розкривається в продуктивності діяльності, в ціннісно-смісловій самоорганізації поведінки. Суб'єктність студента – основа затребування і використання ним наукових знань як методологічних і технологічних засобів рішення власних освітніх і професійних завдань. Рушійною силою становлення суб'єктності виступає ціннісне самовизначення як процес надбання студентом сенсу, цілей, ресурсів університетської освіти.

З точки зору аналізу проблеми становлення суб'єктності особливий інтерес являють цінності в міжособистісних стосунках і цінності, спрямовані на власне «Я», точніше, їх взаємозв'язок, оскільки саме вони спрямовують вектор прояву суб'єктності і надають їй смислове забарвлення.

Суб'єктність виявляється не лише в пізнавальному ставленні до світу, але і в ціннісному ставленні до людей. Становлення суб'єктності студента відбувається через відношення до нього «значимого Іншого». Функції «значимого Іншого» відносно «Я» студента пов'язані з визначенням і посиленням його суб'єктних характеристик. Створення референтного круга декількох «значимих Інших» означає початок становлення суб'єктності. Наповненість референтного круга забезпечує безліч напрямів саморозвитку і самореалізації людини. Динаміка суб'єктності в часі пов'язана зі встановленням співвідношення між полюсами «Я» – «Інший».

Провідною ідеєю концепції становлення суб'єктності студентів університету ми визначаємо ідею про роль аксіологічних структур особи як джерела і механізму самоорганізації особового і професійного зростання. Ця ідея базується на необхідності досягнення цінностей і сенсів змісту університетської освіти студентом. Осягнутий студентом сенс задає орієнтири його освітньої і майбутньої професійної діяльності, визначає прийняття їм конструктивних рішень, як особистих, так і соціально значимих. Досягнення студентом сенсу університетської освіти може відбуватися різними способами, у тому числі і «надбанням нової якості» (цінностей і сенсів). Саме ця особливість виводить нас на базисні поняття синергетичного підходу і обґрунтування правомірності його використання як додаткового методологічного орієнтиру в дослідженні становлення суб'єктності студента університету.

Безпосередньо в коло аксіологічних параметрів підвищення якості вищої освіти входить і корпоративна культура університету, як наслідок, процес інтеграції традиційних дослідницьких та інноваційних тенденцій, пошук оптимального балансу класичного академічного етосу і постакадемічних цінностей. Цей процес має свої відмінності і в практиці модернізації окремого університету, і на рівні кожної національної системи вищої освіти, і макрорегіональних соціально-орієнтованих і ринково-орієнтованих традицій.

В структурі корпоративної культури в якості системотворчого слід позначити аксіологічний компонент – ціннісні орієнтації: згідно цінностям відбувається вибір цілей діяльності (індивідуальної і колективної) і засобів її здійснення. Саме аксіологічний підхід дозволяє розглянути корпоративну культуру як «загальну індивідуальність», що характеризується загальною прихильністю співробітників цінностям, етичним принципам, цілям і місії установи за умови взаємодії цінностей (а значить, інтересів, позицій, спрямувань) окремої особи і команди (групи, організації, співтовариства). Було встановлено, що сутнісною характеристикою ціннісного ядра корпоративної культури університету є людиноорієнтованість, оскільки культура привносить до корпоративної діяльності гуманістичні цінності і сенси, характеризуючи «людський вимір» різних об'єктів, вони утворюють стрижень культури. Аксіологічна функція відбиває якісний стан культури, сприяє продукуванню і закріпленню корпоративних цінностей, тим самим впливає на погляди і переконання суб'єктів освітнього співтовариства – корпоративні цінності стають особливо значимими або вступають з ними в конфлікт.

Можливо спірним, але, безумовно, актуальним індикатором підвищення якості освіти вважаємо молодіжну субкультуру, яку слід сприймати як складний і багато-

аспектний феномен, а молоду людину – як центр перетину різноманітних культурних цінностей. В педагогічній роботі важливо враховувати цінності і норми молодіжної субкультури, як культури певної соціальної групи, оскільки викладачі і молоді люди належать до різних субкультур, у них різні життєві стилі, що, впливає на їх взаєморозуміння та взаємодію. Педагогам важливо мати уявлення про позитивні і негативні особливості молодіжної субкультури, щоб мати можливість вести діалог з молодим поколінням, управляти освітнім процесом і молодіжною субкультурою на основі взаємодії і співпраці з молоддю. Оскільки процес формування молодіжної субкультури відбувається значною частиною в освітньому просторі, необхідно, по-перше, змінити управління впливом простору утворення на формування молодіжної субкультури, по-друге, збудувати цей освітній простір так, щоб воно, з одного боку, інтегрувало позитивні риси молодіжної субкультури, з другого – продукувало цінності, норми поведінки і взаємовідносини, стилі життя, естетичні пристрасті, потреби і схильності, що надихають молоде покоління на творення, творчість, пізнання.

Таким чином, розглянуті вище аксіологічні індикатори значно підвищують якість освіти у світі, що трансформуються, перетворюючи цілі, цінності, ціннісні орієнтації студента і викладача відповідно до суперечливих умов, що міняються, відношення особи до власного життя завдяки формуванню цілісного уявлення про світ, себе та інших, актуалізуючи суб'єктну позицію з метою побудови власної траєкторії освіти для саморозвитку, досягнення успіху в навчальній, науковій, професійній діяльності, формуючи корпоративну культуру і студентську молодіжну субкультуру, що сприяє продукуванню і закріпленню корпоративних і субкультурних цінностей і робить їх особливо значимими. З нашого погляду, саме аксіологічне знання дозволяє знайти ресурси для зміни якісного рівня сучасної освіти, стати стартом для досягнення успіху у взаємодії студента і викладача – головних суб'єктів університетської освіти.

Список використаних джерел

1. Слостенін В.А. Гуманістическа парадигма педагогіческого образования / В.А. Слостенін. – // Магістр. 1994. №6. – С. 3
2. Слостенін В.А. Педагогіка: Інноваційна діяльність / В.А. Слостенін, Л.С. Подымова. – М.: ІЧП Магістр, 1997. – 224 с.
3. Слостенін В.А. Педагогіка: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В.А. Слостенін. М., 1997. – 289 с.
4. Исаев И.Ф. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы / И. Ф. Исаев. – М., 1993. – С. 65–72.
5. Ушинский К.Д. Собрание сочинений. М.–Л.: Изд-во Академии пед. наук. Т.8, 1950. – 775 с.
6. Жуйкова Т.П. Аксіологіческая ориентация в подготовке студентов педагогических вузов [Текст] / Т. П. Жуйкова // Проблемы и перспективы развития образования: материалы междунар. заоч. науч. конф. (г. Пермь, апрель 2011 г.). Т. П. – Пермь: Меркурий, 2011. – С. 77–79.

Гончаров В.И. Индикаторы аксиологии повышения качества образования и профессиональных компетенций современного педагога

Формирование учителя нового типа невозможно без привлечения студентов не только к системе ценностей гуманизации и демократизации нашего общества, что декларируется в законодательных и правовых документах, но и к конкретным региональным особенностям характеристики аксиологии педагогической науки.

Ключевые слова: индикаторы аксиологии, качество образования, компетенции.

Goncharov, V.I. Indicators of axiology of upgrading of education and professional competences of modern teacher

Forming of teacher of new type is impossible without bringing in of students not only to the system of values of humanizing and democratization of our society, that declared in legislative and legal documents but also to the concrete regional features of description of axiology of pedagogical science.

Key word: indicators of axiology, quality of education, competence.